

יחס הרב קוק ללימוד תנ"ך

תחום הדעת תנ"ך, מפמ"ר - איילת סיידלר

כתיבה | ראובן גנזל, מורה ורכז ומדריך מחוזי לתנ"ך

שכבת גיל - יו"ב

מספר שיעורים מומלץ להוראת היחידה - 1-2

מבוא/רציונל לבחירת הנושא:

פעמים רבות אנו פתחים את השנה בשאלה – לשם מה ללמוד תנ"ך? ננסה להכיר תשובה חדשה על פי ראייתו של הרב אברהם יצחק הכהן קוק, דמות החמ"ד השנה.

מטרות:

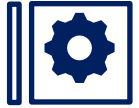
- בתחום הידע – הכרת השקפת עולמו של הרב קוק על מטרת לימוד התנ"ך.
- בתחום הערכים – לבנות אצל התלמיד גישה מתאימה לשיעורי התנ"ך במהלך השנה.

מושגים מרכזיים:

- הרב קוק
- עין אי"ה
- חשיבות לימוד התנ"ך

משאבי למידה:

- סרטון (נספח 1)
- דף מקורות (נספח 3)

דרכי הערכה – שאלון סיכום / הערכה:

פצ'ג'אנטימפ אסימ

- **משימת בוחן** – ניתן לבנות בוחן קצרצר על הסיפור, הניתוח של הרב קוק ולבסוף שאלה על הנגיעה האישית בכיתה או לגבי התלמיד באופן אישי.
- **משימת אדג'אנטימפ פלדכפ האופי**
 - ✓ לראיין אנשים על השאלה: "מה הוא התנ"ך בשבילכם?" ולהגיש בתצורות שונות את עבודת המחקר.
 - ✓ לכתוב שיעור תנ"ך שיביא לידי ביטוי את מגמת הלימוד כפי שעולה מדברי הרב קוק.
 - ✓ לתת לכל תלמיד / זוג ללמוד קטע בתנ"ך ולהוציא ממנו את הנקודה הרוחנית, העניין המוסרי, או הרגש הטוב שהוא מעורר.

מקורות מידע:

- מסכת שבת, דף יג
- משנה אבות ה', כא
- עין אי"ה, שבת א', פסקאות נה-סא

מבנה השיעור:

- שלב א - סיעור מוחות
- שלב ב – הכרזה על נושא השיעור והקדמות
- שלב ג – לימוד הסיפור
- שלב ד – הסבר ודיון
- שלב ה - הסבר דברי הרב קוק לימינו
- שלב ו - סיכום ורלוונטיות

מהלך השיעור

שאלה א - סיפור זואלג

לעורר למחשבה: לשם מה אנו לומדים תנ"ך?

נשאל את השאלה ונבקש תשובות בהצבעה. נשרטט על הלוח שמש עם קרניים ובתוכה נכתוב: "לימוד תנ"ך" ונרשום את תשובות התלמידים בקרניים.

מתודות אפשריות לשלב הבא:

- המורה יתעמת עם כל היגד ויראה את היתרון והחיסרון שלו.
- כותבים על פתקים ומערבבים ונותנים לכל תלמיד לשלוף, להקריא ולהתעמת בעצמו עם הנאמר.
- דיבייט – מלכתחילה או לאחר כתיבת הדעות – לתת לשני תלמידים להגן / להתנגד לדעות.

שאלה ב - פכרזה על נאשא פשיאר אפקדואל

המורה יאמר שנושא השיעור היום הוא: **מה חשב הרב קוק על מטרת לימוד תנ"ך?**

- ישנן 4 הקדמות לקראת הלימוד עצמו:

- הקדמה 1:** אזכור קצר מי היה הרב קוק – בעל פה או באמצעות סרטון או מצגת קצרה.
- הקדמה 2:** הרב קוק כתב מאות אלפי פסקאות, אגרות, כתבים וכו'. אנו ניגע רק במקור אחד ובזווית אחת מעניינת לשאלה שבוודאי לא משקפת את תפיסתו השלמה.
- הקדמה 3:** הרב קוק כותב בשפה גבוהה – לכיתות חזקות ננסה ללמוד מ"בפנים" כדי להתענג ולהתאמן על שפת הרב קוק (ייתכן שזה יתפרס על פני 2 שיעורים), לכתות חלשות יותר – ניתן להסביר ללא עיסוק מרובה בטקסט.
- הקדמה 4:** הספר עין אי"ה – בו הרב קוק מסביר את התלמוד הבבלי באופן מעמיק וחושף את הרעיון הרוחני המסתתר מאחורי דיונים הלכתיים ואגדות חז"ל. הרב קוק לא טוען שהסברו הוא הפשט של הנכתב בתלמוד, אלא טוען שמתחת לרובד הפשוט יש רובד עמוק המכוון לעולמות הרוח.

שאלה ג - אינאד פסיפור

לימוד הסיפור במסכת שבת, דף י"ג.

< **כיתות חזקות – עיינו בדף מקורות נספח 3 ופעלו לפי שלבי ההצעה שלהלן.**

< **כיתות חלשות** ⁽¹⁾ לימוד בסיפור בעל-פה:

- אליהו הנביא מספר שפעם היה תלמיד ש"שנה הרבה וקרא הרבה ושימש תלמידי-חכמים ומת בחצי ימיו". אשתו מרוב כאב וצער, לקחה את התפילין שלו והסתובבה בבתי כנסת ובית מדרש, והייתה אומרת לנוכחים: הרי כתוב בתורה "כי הוא חייך ואורך ימיו", כלומר התורה אמורה הייתה להאריך חיי מי שעוסק בה, מדוע בעלי – ששנה הרבה, וקרא הרבה, ושימש תלמידי-חכמים הרבה – מפני מה מת בחצי ימיו?

ב. נעצור לדיון בשאלות:

¹ לכיתות הלומדות את יחידת 'בית חינוך ומשפחה' ניתן ללמוד את הסיפור לפרטיו. לכיתות אחרות – הוראה באופן כללי. שער ה' - תחומי דעת

1 – מדוע לדעתכם מת התלמיד?

2 - האם שאלת האישה לגיטימית?

ג. נמשיך בסיפור: לא היה אחד שידע להשיב לה כי השאלה הייתה קשה. פעם אחת התארחתי אצלה (אליהו הנביא אצל האלמנה) והיא סיפרה לו את כל הסיפור. אליהו הנביא שאל אותה מספר שאלות על שמירת טהרת המשפחה בינם וענתה לו שעל דברים חמורים בעלה שמר אך דברים שלא היו נראים לו, לא שמר. אמר אליהו "ברוך המקום שהרגו – שלא נשא פנים לתורה". כלומר - מבלי להיכנס לפרטים - אליהו הנביא זיהה את הבעיה שבגללה בעלה "מת בחצי ימיו".

ד. נשים לב – שעל פי פשט הגמרא הייתה לבעל בעיה הלכתית ספציפית באי-הקפדה על הלכות מסוימות. כעת נעבור לראות את הסברו של הרב קוק על הנושא.

שאלה 3 – הסבר דיון

הסברו של הרב קוק לסיפור

אנחנו יודעים שיש סדר ללימוד תורה של יהודי. כך אומרת המשנה באבות: "בן חמש שנים למקרא, בן עשר למשנה, בן שלוש עשרה למצוות בן חמש עשרה לתלמוד" וכו'.

הערה: מקרא = כל התנ"ך.

דיון: שאלה – למה לדעתכם יש ללמוד מקרא בדבר ראשון? ולמה כל כך הרבה שנים? (מדובר בכך שחמש שנים רק לומדים תנ"ך!). האם לא נכון יותר להתחיל קודם כל מלימוד ההלכה – שכל ילד יידע מה הוא צריך לעשות ויתאמן על זה כך שכשיהיה בן 13 ידע את כל ההלכות על בוריין?

אומר הרב קוק:

*כי שלשה הם העניינים שצריך האדם להקנות לעצמו על פי לימודיו:
* רגשי הלב- שיהיה לבו לב שומע נוטה אל הטוב, הקדושה ויראת ה'.*

** אח"כ הידיעה המעשית- איך להוציא אל הפועל רגשי הלב הטוב בחיים ובמעשה, שהם כל דברי התורה הזאת המעשית.*

** אח"כ הגברת השכל בעיון- בדברים העיוניים, בין המעשיים במה שצריך עיון ושיקול, בין בדברים המופשטים מהדעות והאמונות.*

מטרת הלימוד היא:

1. לקנות רגשות לב טובים כדי שלבו של האדם יטה לטוב, לקדושה וליראת ה'.
2. הידיעה המעשית -ההלכה- איך להצליח להוציא לפועל את אותם רגשות טובים בחיי המעשה.
3. חשיבה מעמיקה – הן ברעיונות מופשטים והן ברעיונות מעשיים.

מסביר הרב קוק, שבתחילת החיים אנו לא מכירים את כל פרטי החיים המעשיים, את כל הסיבוכים שיש בהם, הצרכים הסותרים והדעות השונות. קשה מאוד לפלס את הדרך. ולכן **לא נכון להתחיל את העיסוק בדברים המעשיים כבר בהתחלה.**

< לכיתות שזוכרות את פתיחת התורה בספר בראשית, ורש"י (שם א, א), אפשר להראות תשובה נוספת מקטע זה מדוע לא התחילה התורה מ"החודש הזה לכם". לא נכון להתחיל בצדדים המעשיים לפני בניית רגשות הלב הטהורים (דומה לנצי"ב בהקדמתו, אך עם דגשים אחרים).

ילד באופן כללי (ואולי אין הכוונה רק לילד בגיל, אלא מי שהוא בתחילת הדרך בכלל) מסביר הרב:

והילד בתומת לבבו לא יוכל לשער כל אלה, כי לבו מלא תם ואהבה לכל החיים ורואה העולם כולו כמישור, מקור אורה ואמת, על כן לא לילד ללמוד המון פרטי גדרים מעשיים בהליכות החיים בפועל בראשית דרך התפתחות שכלו.

הילד לא רואה בורות ומהמורות, לא רואה סיבוכים, הוא מלא אהבה לכל ויחסו שווה לכל הבריאה. זאת הסיבה ש"בן חמש למקרא".

פאסר פליקרי:

התנ"ך בונה באדם את הרגשות הבריאים, הטהורים. לימוד התנ"ך מטהר את הלב, את האישיות, כך שתהיה מוכנה לקלוט את כל פרטי החיים מתוך נטייה לטוב, למוסר, לקדושה ולעבודת ה'.

היא מעוררת, קרבת ה', רחמיו והשגחתו, אהבתו וחמלתו על בריותיו וביחוד על ישראל עם קרובו.

מוסר הנביאים, ותהלות א-ל חי אשר בכתבי קודש, המה מעוררים רגשי הלב הטבעיים להדריכם בדרך ישרה וקדושה.

לכן אדם צריך קודם כל ללמוד מקרא (כאמור הכוונה לכל התנ"ך) ורק אחר כך את הצדדים המעשיים – משנה וגמרא.

ואילו אדם מבוגר שכבר עבר תהליך זה – צריך קודם כל הדרכה מעשית, ורק אחר כך, להמשיך ולחזק את רגשי הלב הטהורים. לכן הוא הופך את סדר הדברים ולומד קודם משנה ואחר כך מקרא.

כך בעצם מסביר הרב קוק את הסיפור – מדוע על אותו תלמיד נאמר שהוא "שנה הרבה וקרא הרבה". הוא הפך את הסדרים, כנראה כי פעל כמבוגר – קודם הצד המעשי ובמקביל אחריו את הצד הרגשי.

אז למה בעצם הוא מת "בחצי ימיו"?

הרב קוק מסביר שהחיים מתחלקים לשני חצאים – החצי הראשון – הבניה האישית והחלק השני – ההשפעה על אחרים. את החלק הראשון עבר התלמיד בהצלחה, אך היה בו משהו דק פגום, שכאשר היה עובר לחלק השני – היה פוגע באלה שהשפיע עליהם.

התלמיד היה נותן ערך לדברי תורה רק כאשר הם מוסברים ומסתדרים עם העניינים הטבעיים. אך בכל דבר שקשור רק לתורה, שאין לו כל כך הבנה הסברים רגילים אלא רק בהסברים רוחניים כמו עניני טומאה וטהרה, על זה היה מוותר. ובעיה זאת – כאשר האדם הוא מודל לחיקוי לאחרים, תוביל אותם לא לקבל את התורה על כל פרטיה, אלא רק את "מה שנראה להם".

שאלה ג - הסבר דברי הרב קוק איננו

הרלוונטיות של חשיבות לימוד התנ"ך לימינו

בשלב זה נחזור בעצם לחשיבות לימוד התנ"ך. כאשר אדם לומד רק את ההדרכה המעשית של התורה ללא לימוד תנ"ך, הוא לא מפתח לב טהור דיו לקלוט את התורה.

דבר זה מוביל את האדם לנתח את התורה רק בכלים הגיוניים וללא קבלת הרבדים הרוחניים הדקים של התורה, שאינם תמיד מוסברים בהגיון בני אדם.

אך מי שלומד תנ"ך בצורה רצינית ומקיפה - מסביר הרב קוק - יש לו יותר סיכוי להיות אדם טוב יותר, מוסרי ורוחני יותר, ואף התורה שלו תתקבל אצלו בצורה נכונה ותעצים את האישיות שלו.

בימינו:

אנו נתקלים במושגים כמו "אני לא מתחבר להלכה", "אני מקיים רק את מה שנראה לי, מה שהגיוני", וכדומה. וניתנו תשובות רבות לשאלה מדוע הרגשות והדעות הללו מתגברים יותר בהשוואה לעבר.

לאור דברי הרב קוק – ייתכן שיש לפנינו תשובה נוספת:

חוסר לימוד תנ"ך גורם לאי-קבלת הפרטים המעשיים בצורה נכונה, חסר הרובד הבסיסי של אהבת ה', עולם מוסרי, ערכי התורה, ולב המבקש קרבת ה'.

דמות החמ"ד, הרב קוק מלמדת אותנו עד כמה חשוב ללמוד תנ"ך – בבסיס נכון לכל הבניין היהודי שלנו. ניתן לסיים את השיעור כאן.

שאלה ו - הַלְשָׁרָה

מורים שרוצים להעמיק יכולים לפתח את הדיון הבא:

איזה מן סוג לימוד תנ"ך הוא לימוד שיצליח באמת לגעת בלב, לעורר את הרגש הבריא לעבוד את ה' ויעורר את העולם המוסרי שבנו להיות חי וחזק?

האם היום בכיתה אנו לומדים כך? מה חסר ללימוד שלנו בכיתה כדי שנוכל לממש את המטרה שהציב הרב קוק ללימוד התנ"ך?

תנו עצות מעשיות כיצד ללמוד תנ"ך בכיתה שלנו כך שהוא ישפיע יותר על חיינו?

נספחים

נספח 1:

סרטון על הרב קוק: (2:21 דקות)

נספח 2:

קטע מקורי - עין אי"ה שבת א, נה

בברקוד זה תוכל לראות את כל הקטע הרלוונטי ולעצב אותו כהבנתך. מתאים לכיתות ברמה גבוהה מאוד.

נספח 3: דף מקורות

מקור 1 - מסכת שבת, דף י"ג

תני דבי אליהו מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה וקרא הרבה ושימש תלמידי חכמים הרבה ומת בחצי ימיו. והייתה אשתו נוטלת תפיליו ומחזרתם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואמרה להם כתיב בתורה (דברים ל', כ) כי הוא חייך ואורך ימיך. בעלי ששנה הרבה וקרא הרבה ושימש תלמידי חכמים הרבה מפני מה מת בחצי ימיו?! ולא היה אדם מחזירה דבר.

פעם אחת נתארחתי אצלה והייתה מסיחה כל אותו מאורע ואמרתי לה בתי בימי נדוּתך מה הוא אצלך? אמרה לי חס ושלום אפילו באצבע קטנה לא נגע [בי].

בימי לבוּיך מהו אצלך?

אכל עמי ושתה עמי וישן עמי בקירוב בשר ולא עלתה דעתו על דבר אחר.

ואמרתי לה ברוך המקום שהרגו שלא נשא פנים לתורה.

שהרי אמרה תורה (ויקרא י"ח, יט) ואל אישה בנדתה טומאתה לא תקרב.

כי אתא רב דימי אמר מטה חדא הואי. במערבא אמרי אמר רב יצחק בר יוסף סינר מפסיק בינו לבינה.

מקור 2 - מסכת אבות, פ', כ

הוא היה אומר (יהודה בן תימא), בן חמש שנים למקרא, בן עשר למשנה, בן שלש עשרה למצות, בן חמש עשרה לתלמוד, בן שמונה עשרה לחופה, בן עשרים לרדוף, בן שלשים לכח, בן ארבעים לבינה, בן חמשים בן שבעים לשיבה, בן שמונים לגבורה, בן תשעים לשוח, בן מאה כאילו מת ועבר, לעצה, בן ששים לזקנה ובטל מן העולם.

מקור 3 – עין אי"ה על מסכת שבת דף י"ג (מקור + הערות)

הערות ושאלות	עין אי"ה על מסכת שבת דף י"ג
<p>סדר הלימוד המוצע במשנה הוא</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. מקרא (=כל התנ"ך) 2. משנה 3. תלמוד <p>והמטרות בהתאמה:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. בניית לב טוב. 2. ידיעה איך להוציא לפועל את הרצונות הטובים. 3. עיון ברעיונות מופשטים ומעשיים. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. הסדר המורגל הוא מקרא, משנה ותלמוד, שהוא שימוש ת"ח. 2. כן הוא הסדר ההדרגתי בתינוק המתחיל ללמוד מצד טבע העניין. שאם לא שיקדם המקרא אין ענין למשנה גם מצד התכונות הראויות להיות נקנות ע"י הלימודים. 3. כי שלשה הם העניינים שצריך האדם להקנות לעצמו ע"פ לימודיו, רגשי הלב, שיהי' לבו לב שומע נוטה אל הטוב, הקדושה ויראת ד'. אח"כ הידיעה המעשית, איך להוציא אל הפועל רגשי הלב הטוב בחיים ובמעשה, שהם כל דברי התורה הזאת המעשית. אח"כ הגברת השכל בעיון, בדברים העיוניים, בין המעשיים במה שצריך עיון ושיקול, בין בדברים המופשטים מהדיעות והאמונות.
<p>לא נכון לילד (ואולי לכל מי שבתחילת דרכו) ללמוד ישר את ההלכה המעשית.</p> <p>הסיבה: הילד הוא תמים ואוהב את הכל ורואה את הכל באותו אופן ולא יודע להתמודד עם סיבוכי החיים.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 4. והנה בראשית ילדותו של האדם איננו ראוי להבחין סדר מעשי, כי רוחו זר מהחיים לפרטיהם ואיננו מכיר העניינים המסובכים הנמצאים בחיים בפועל, שהם הם הגורמים להצריך לאדם סידור מעשי לימודי, החושך הנמצא הוא הגורם את הצורך לאור ד', "בר לרגלי דברך", שיופיע. 5. והילד בתומת לבבו לא יוכל לשער כל אלה, כי לבו מלא תם ואהבה לכל החיים ורואה העולם כולו כמישור, מקור אורה ואמת, ע"כ לא יילד ללמוד המון פרטי גדרים מעשיים בהליכות החיים בפועל בראשית דרך התפתחות שכלו.
<p>מה מקנה לימוד התנ"ך:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 6. על כן תורה שבכתב מוכנת לילד בראשיתו, שהיא אע"פ שממנה לא יוכל האדם להשתמש שימוש מעשי, 7. אבל את הרגש הטוב היא מעוררת, 8. קרבת ד', 9. רחמיו והשגחתו, 10. אהבתו וחמלתו על בריותיו וביחוד על ישראל עם קרובו. 11. מוסר הנביאים, 12. ותהלות א-ל חי אשר בכתבי קודש, 13. המה מעוררים רגשי הלב הטבעיים להדריכם בדרך ישרה וקדושה.
<p>רק לאחר לימוד התנ"ך יש מקום ללמוד משנה ותלמוד כשיש כבר את הרגשות הנכונים</p>	<ol style="list-style-type: none"> 14. אחר כך כאשר יכנס יותר אל עמקי החיים, צריך להדריכו בלימודים מעשיים, היא המשנה, ובהיותו כבר חמוש ברגשי לב נכונים ודעת המעשים הישרים, אז העת ראויה להגדיל שכלו בהתפתחות עיונית.